

15.02.2023 - 9-Б

Історія України

Вч. Рзаєва Н.О.

Тема: Економічний розвиток у 1860-1890 роках.

Мета: визначити характер економічної політики російського царизму в Україні в пореформений період; встановити особливості й перебіг промислового перевороту в Україні; формувати вміння й навички простежувати причинно-наслідкові зв'язки історичних процесів; вдосконалювати аналітичні компетенції учнів, критичне мислення; розвивати навички складання текстових таблиць на основі аналізу тексту підручника та матеріалів мультимедійного уроку; виховувати шанобливе ставлення до успіхів у розвитку економіки, досягнутих попередніми поколіннями.

Перегляньте відео: <https://youtu.be/TuP2qaz1Gjw>

Опрацюйте опорний конспект:

Запишіть терміни (словникова робота)

Пореформений період – період після реформи скасування кріпосного права, що характеризується прискоренням розвитком капіталізму.

Надніпрянська Україна – умовний термін для позначення тієї частини українських етнографічних земель, які входили до складу Російської імперії.

Промисловий район – територія з чітко вираженою індустріально-виробничою спеціалізацією.

Промисловий переворот – докорінна зміна виробництва, перехід від мануфактурного виробництва до машинної індустрії, яка базувалася на застосуванні у виробництві парових двигунів, системи машин і верстатів.

Індустріалізація – процес створення великого машинного виробництва.

Протекціонізм – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Модернізація – оновлення, осучаснення, приведення до передових зразків.

Іноземний капітал – власність іноземних капіталістів, компаній.

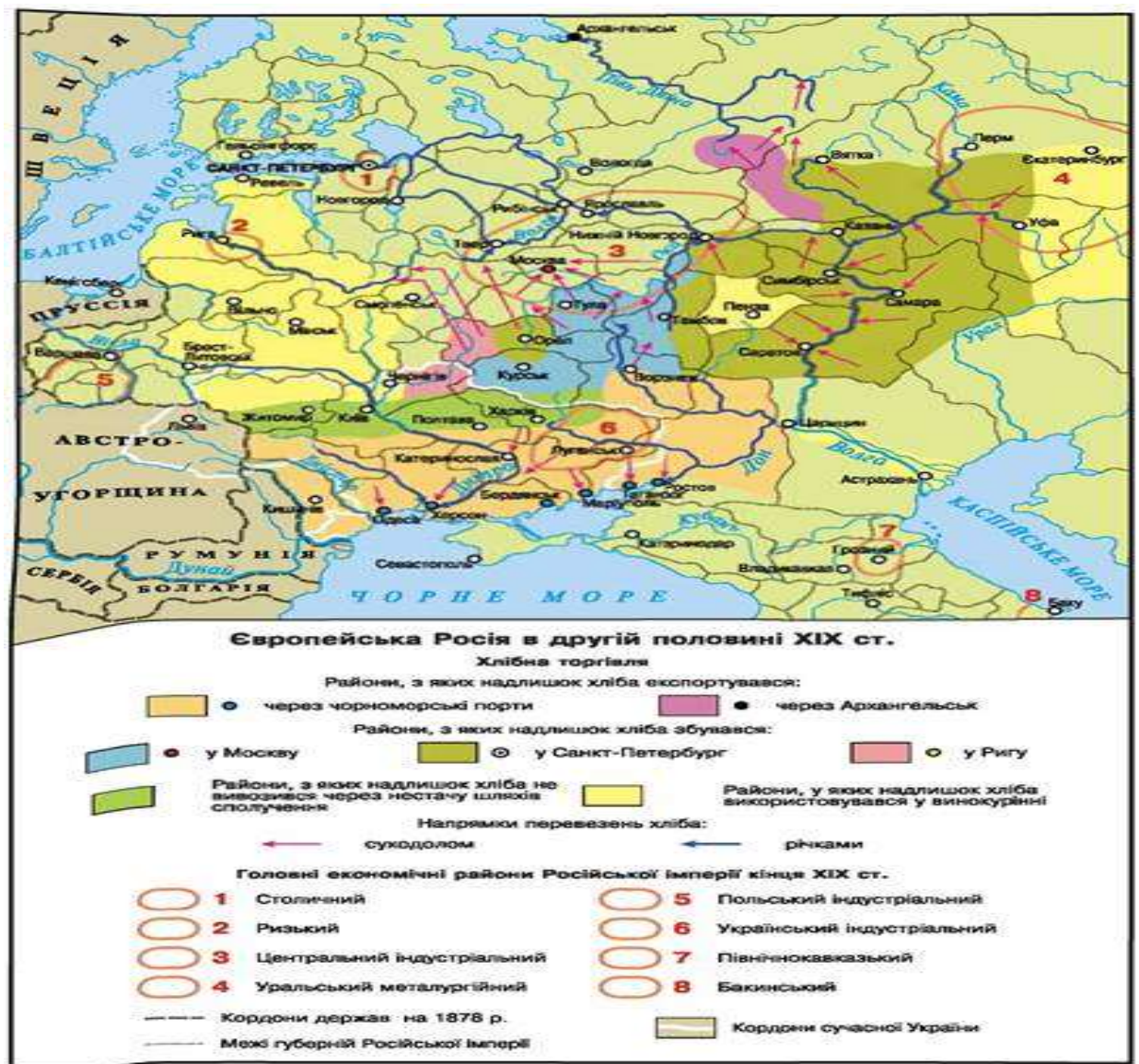
Внутрішній ринок – економічний простір всередині країни, в межах якого відбувається рух товарів.

Особливості економічного розвитку. Наддніпрянська Україна після реформи 1861 р. переживала добу дуже швидкого, але однобічного економічного зростання. У промисловості прогресували тільки ті галузі, які не мали відповідних природних умов у Росії (цукрова), або ті, що постачали сировину та напівфабрикати для російської індустрії (металургія, кам'яновугільна промисловість). Натомість давня галузь української промисловості - текстильна - була штучно затримана у своєму розвитку, а деякі її види (наприклад, бавовняна) і зовсім не могли існувати через різні митні й тарифні заходи російського уряду.

Ця особливість визначалась економічною політикою царизму, який допускав розвиток неросійських районів у межах, які відповідали інтересам імперського центру. У результаті з української сировини готові товари вироблялися переважно в Росії, а потім привозилися для реалізації в Україну. Такий розподіл праці прив'язував Україну до центру і робив її економіку надзвичайно вразливою. Політикою цін, коли сировина коштувала дешево, а готові товари дорого, з України викачувалися капітали.

Завдяки географічному положенню України краще виглядала ситуація в сільському господарстві. Влада змушена була миритися з тією об'єктивною обставиною, що глибинні російські регіони не могли змагатися з українськими на рівних. Але і в цьому разі освячені в Петербурзі особливості реформи 1861 р., які залишали в українських селян землі менше, ніж її отримували в Росії, стали серйозною завадою для прогресу.

Розгляньте карту, визначте головні економічні райони Російської імперії (робота з картою)

Індустріальний розвиток. Звільнення селян від кріпосної залежності усунуло одну з найголовніших перешкод на шляху прискореного промислового розвитку - дефіцит робочої сили. Тепер, навпаки, відчувався надлишок людей, які пропонували капіталістам свої послуги. Це означає, що сформувався ринок вільнонайманої праці.

З початку 60-х років XIX ст. у якісно нову фазу вступив промисловий переворот. Виробництво швидко машинізувалося. Парові машини стали «серцем» кожної фабрики чи заводу. Ручна праця в усіх основних операціях замінювалася роботою верстатів. Істотні зрушення відбулися на старих мануфактурних виробництвах (суконна промисловість, цукроваріння). Дещо пізніше технічний прогрес прийшов у важку промисловість. Але в ній перехід від мануфактури до фабрики здійснювався не на базі старих, а на основі принципово нових технологій і відповідних механізмів, що забезпечило саме тут найбільшу ефективність нового

виробництва. Остаточно промисловий переворот в економіці України завершився у 1880-ті роки.

На економічній ситуації в Україні позначилася політика протекціонізму щодо вітчизняних виробників, яку здійснював уряд. Мито на іноземну продукцію весь час зростало. Іноземцям стало вигідніше завозити не товари, а капітали.

Французькі, бельгійські, німецькі, англійські підприємці захопили протягом другої половини XIX ст. ключові позиції у провідних галузях промисловості України: вуглевидобувній, гірничорудній, металургійній та сільськогосподарському машинобудуванні.

У 60-90-х роках XIX ст. сформувався український індустріальний район, що включав такі промислові центри загальноімперського значення, як Донецький вугільно-металургійний, Криворізький залізорудний, Нікопольський марганцевий. Разом за своєю потужністю, розміром і економічним значенням в історії XIX-XX ст. їх можна порівняти хіба що з найбільшим у світі Рейнсько-Вестфальським промисловим районом Німеччини. Україна стала головною вугільно-металургійною базою Російської імперії.

Видобуток вугілля в Донбасі зріс у 1860-1900 рр. більш ніж у 10 разів! Замість дрібних шахт відкривалися великі. Але якщо в розвинутих країнах у вугледобуванні почалася механізація, на Донбасі техніка залишалася відсталою. З максимальною для себе користю власники шахт, переважно іноземці, використовували дешеву робочу силу.

Розвиток промисловості, залізничне будівництво різко підвищили попит на метал. Наприкінці XIX ст. почалася розробка нових покладів залізної руди. З Уралу в Україну перемістився центр металургії. За 30 років видобуток руди в Україні зріс у 158 разів. У Кривому Розі - районі величезних покладів залізної руди - і на Донбасі будувалися металургійні заводи. На кінець 1890-х років на Донбасі і в Кривому Розі було вже 17 великих металургійних заводів.

Занотуйте схему «Основні риси модернізації суспільства»

Транспорт. Велику роль у розвитку господарства в Україні відіграло будівництво залізниць. Залізничне будівництво розгорнулося відразу ж після селянської реформи. У 1863 р. започаткували спорудження першої в підросійській Україні залізничної лінії від Балти, повітового міста Подільської губернії, відомого сільськогосподарськими ярмарками, до Одеси, завдовжки 200 км. У 1866 р. тут уже почався регулярний рух. У наступні декілька років від Балти побудували дві лінії: до Крюкова на Дніпрі (біля сучасного Кременчука) і Києва. Ці лінії, що пройшли через головні хлібородні місцевості Київської, Подільської та Херсонської губерній, дали вихід українському хлібу до Одеського порту. На лівому березі Дніпра перша залізниця з'явилася в 1868 р. і з'єднала Київ з російським Курськом. Тоді ж із Курська через Харків і Донбас пройшла залізниця на Дон.

На кінець 80-х років XIX ст. в Україні було створено цілу систему залізниць. Вони сполучали між собою найбільші міста України й промислові райони Донбасу, Придніпров'я та Кривого Рога, Україну й регіони Росії, Україну і Західну Європу. З'явилися такі великі залізничні вузли, як Харків, Київ, Кременчук, Катеринослав, Одеса. Усього за 1865-1890 рр. було збудовано майже 6800 км залізниць (див. карту на с. 164).

Разом з тим на залізничному будівництві позначилися особливості російської економічної політики, яка сприяла розвитку центру. Відповідно до неї будувалися насамперед ті магістралі, що з'єднували українські землі не з українськими містами, а з московським промисловим районом. Будівництво залізниць, крім того, було пов'язане зі стратегічними планами імперії, що часто суперечило економічним потребам України.

Домашнє завдання: прочитати пар. 22 (пункти 1-3). Запишіть нові терміни та схему «Основні риси модернізації суспільства».

Повторити тему "Адміністративно-територіальний устрій України у складі Російської імперії".

Завдання надсилайте на освітню платформу Human, або вайбер 097-880-70-81, або на ел. адресу nataliarzaeva5@gmail.com